

Радомир Ј. Поповић*

Историјски институт
Београд

Ана Столић*

Историјски институт
Београд

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ 1947–2017. ГОДИНЕ

Историјски институт основан је 15. јула 1947. године. Решењем „Комитета за научне установе, Универзитет и високе школе“ Виктор Новак је постављен за управника Историјског института САН, а Георгије Острогорски за његовог заменика. Истим решењем именовани су чланови и сарадници Института.¹

¹ Први чланови Института именовани су, такође, 15. јула 1947. године: др Никола Шкеровић, в.д. управника Државне архиве, др Владимир Мошин, доцент у пензији, др Филарет Гранић, академик и професор, Милан Будимир, професор универзитета, Ратислав Марић, кустос Уметничког музеја, др Милош Ђурић, професор универзитета, Борис Зихерл, публициста, Митра Митровић-Ћилас, министар просвете НР Србије, Владимир Дедијер, публициста, Коча Поповић, генерал-лајтант, начелник Генералштаба, Јован Поповић, књижевник, др Радослав Грујић, професор универзитета, др Михаило Динић, професор универзитета, др Драгутин Анастасијевић, академик и професор универзитета, др Гргур Јакшић, професор универзитета, др Душан Пантелић, дописни члан САН и професор Више педагошке школе у пензији, др Васо Чубриловић, министар пољопривреде и шумарства ФНРЈ, др Јорјо Тадић, доцент универзитета, др Милош Радојковић, професор универзитета, др Алекса Ивић, професор универзитета у пензији, др Мита Костић, професор универзитета, др Стеван Димитријевић, професор универзитета у пензији, др Војислав Јовановић, начелник Министарства спољних послова, Фрања Баришић, професор гимназије

Оснивање и делатност Историјског института у Београду – првог националног историјског института у Србији – повезано је, међутим, с целокупним развојем историје као научне дисциплине код нас у протекла два века, пошто је проучавање националне прошлости започето у установама које су претходиле Академији: *Друштву српске словесности (1841–1864)* и *Српском ученом друштву (1864–1892)*. До средине 20. века, поред Академије, значајне установе у којима је проучавана национална прошлост били су Матица српска и Филозофски факултет Велике школе, односно Универзитета у Београду.

Историјски институт САН основан је, дакле, непосредно после завршетка Другог светског рата, када је нова комунистичка власт, према совјетском моделу, уредила научноистраживачки рад. Законом о Српској академији наука од 30. јуна 1947. године предвиђено је да Академија у саставу својих одељења може имати институте, лабораторије и кабинете, као и библиотеке и музеје. Одређен је делокруг и састав шест одељења Академије, од којих је Одељење друштвених наука било надлежно за историјску науку. Историјски институт САН постао је тако један од двадесет института који су тих година основани у Српској академији наука. Намера је била да се око Историјског института окупе сви историчари из Београда, „како би се науци дао што шири и полетнији замах”.²

Историјски институт је од 1947. до 1961. године био у саставу Српске академије наука. Увод у осамостаљење једног броја Академијиних

у Панчеву, Глиша Елезовић, дописни члан САН, др Фехим Бајрактаровић, професор универзитета, др Мехмед Беговић, професор универзитета, др Стеван Јосиповић, професор гимназије у Новом Саду, др Сретен Марић, професор Музичке академије, Фанула Папазоглу, асистент универзитета, Мирослав Марковић, асистент универзитета, Богдан Стефановић, асистент универзитета, др Илија Синдик, архивар Државне архиве, др Стеван Јантолек, професор Педагошке школе, Иво Божић, асистент универзитета, Никола Вучо, доцент универзитета, Јован Ковачевић, асистент Уметничког музеја, Радослав Перовић, члан Наставног савета, Душан Перовић, професор, др Љубомир Дурковић, библиотекар Патријаршије, Александар Поповић, библиотекар Градске библиотеке, Петар Поповић, професор гимназије, Гавро Шкриванић, професор, Миодраг Југовић, професор Више педагошке школе, Милан Марјановић, публициста, др Мирко Вратовић, публициста, Момчило Жеравчевић, асистент универзитета, Бранислав Ђурђевић, кустос Земаљског музеја у Сарајеву, Душан Марјановић, библиотекар, Јефта Николић, адвокат. За библиотекара Института постављен је др Првош Сланкаменац, професор универзитета у пензији, а за дактилографкињу је именована Радмила Поповић, дипломирани студент филозофије.

² *Годишњак САН* LV (1948) 238.

института, па тако и Историјског, био је *Закон о Српској академији наука и уметности* из 1960. године. Њиме је предвиђено да ће Извршно веће НР Србије уз претходно мишљење Председништва Академије одлучити према којим ће установама Академија задржати оснивачка права, а који институти ће се осамосталити. Извршно веће НР Србије је 25. марта 1961. године донело Уредбу (ступила на снагу 29. априла 1961) којом је *Историјски институт САН* постао самостална научна установа под садашњим називом Историјски институт. Оснивачи Историјског института постали су Извршно веће НР Србије, Српска академија наука и уметности и Филозофски факултет у Београду.³ Решењем Републичке заједнице за научни рад Институт је 28. септембра 1971. године стекао статус *научног института*, пошто је „за оснивање Института постојала оправдана дугорочна потреба“.⁴ Према *Закону о научноистраживачкој делатности* из 1990. године оснивач Института постала је Скупштина СР Србије, а од 1993. године Република Србија. Нова фаза у односима Историјског института и САНУ започета је 1990. године када је између те две установе потписан *Самоуправни споразум о уређивању међусобних односа*. Институт је и даље задржао статус самосталне научне установе, али је САНУ стекла одређена управљачка права у његовом раду.⁵ Називу установе придодат је атрибут САНУ, пошто Институт „послује у саставу Српске академије наука и уметности“. Тај билатерални споразум раскинут је 2002. године, а пошто никада није био заведен у судски регистар Привредног суда у Београду, Институт је формално-правно самостална научна установа од 1961. године до данас.

У Институту је током седамдесетогодишњег рада профилисана посебна научна политика: проучавање прошлости српског народа од раног средњег века до 1918. године, издавање часописа и периодичних издања, издавање монографских публикација, критичка издања историјских извора и организовање научних трибина и скупова. У првим годинама постојања настали су и Библиотека и Архив Института. Институт је по свему томе јединствен у Србији. Када је осниван 1947.

³ Архива Историјског института.

⁴ Решење Републичке заједнице за научни рад бр. 189/33, 28. септембар 1971 (Архива Историјског института).

⁵ Институт је Историјском одељењу и Председништву Академије подносио на усвајање годишњи план и извештаје о раду. Академија се саглашавала с унутрашњом организацијом и систематизацијом радних места и потврђивала избор директора Института. Академија је у Научно веће Института делегирала три академика.

године предвиђено је да ће проучавати политичку, привредну, културну историју српског народа и да ће радити на унапређењу историјске науке. Од концепта свеобухватног проучавања националне прошлости и историје простора на којем живи или је раније живео српски народ постепено се одустајало, јер је 1948. године основан Византолошки институт а Античка секција је из Историјског института 1952. године премештена у Археолошки институт. Проучавање народноослободилачког покрета није заживело у Институту иако је постојала секција за истраживање тог периода.

У поменутој уредби којом је Институт 1961. године постао самостална установа његов задатак био је да научним методама проучава, истражује и решава бројна питања из области историје, а посебно да истражује, прикупља, анализира и објављује изворе за историју Србије и српског народа и то: изворе за историју старог века, историју средњег века, за период турске владавине, изворе за историју 19. и 20. века и изворе за историјску географију; да организује различите облике научног рада и сталног усавршавања и да помаже организовање и извођење наставе трећег степена. Научни задаци и циљеви с мањим изменама понављани су у статутима и другим актима Института од 1961. године до данас. У 21. веку научна политика Института спроводи се у складу са *Законом о научноистраживачкој делатности* (2005) и другим пропратним актима. Као научна установа која се бави основним истраживањима, у Институту се проучава национална прошлост у хронолошким границама које су дефинисане још педесетих година прошлог века. Истраживачка и тематска разноликост у оквиру постојећих пројеката Института настала је као последица пријема нове генерације истраживача, али и пријема у Институт сарадника из других хуманистичких дисциплина.

Велику улогу у осмишљавању научне политике, али и функционисању Института имали су органи његове управе: управници, касније директори, научни савети, извршни односно управни одбори. Управник је непосредно руководио радом Института, председавао седницама Научног савета и институтским седницама. Њега је постављао оснивач установе, а његов избор је потврђивао Савет. Савет је доносио *правила* (статут) установе, утврђивао годишњи предрачун и усвајао завршни рачун, расписивао конкурс за избор директора, одлучивао о образовању фондова, утврђивао план и програм научног рада. Промена статуса Института 1961. године утицала је и на промену управе. Пошто се као оснивачи Института јављају, осим Академије, Извршно веће НР Србије и Филозофски факултет, то је сваки од

оснивача делегирао по два члана у Савет. Једног члана делегирао је Државни архив Србије, док је директор по функцији био члан Савета. Директор Института биран је конкурсом на пет година. Бирао га је Савет, а постављало Извршно веће НР Србије (Влада). Овлашћења директора, у суштини, све време су била иста.

Уставом СФРЈ из 1963. године и потоњим законима управа Института постала је много сложенија и њу су чинили: *радна заједница, управни одбор, научно веће и директор*. Устав из 1974. године, *Закон о удруженом раду* и други законски прописи разрадили су концепт „удруженог рада и слободне размене рада“. Органи управе постали су *Извршни одбор Института, директор и Научно веће*. Раскид са самоуправљањем у сфери науке представљао је *Закон о научноистраживачкој делатности* из 1990. године, којим није прецизирана организација управе у институтима, изузев одредбе о *научним већима*. Сваки институт је требало да изабере Научно веће које су чинили истраживачи у истраживачким и научним звањима. Научно веће је, попут претходних сличних прописа, требало да руководи научном политиком института. *Закон о научноистраживачкој делатности* усвојен 13. јула 1993. године поставио је, у основи, данашњи модел управе научним институтима чији је оснивач била Република Србија. Органи управе су *директор и управни одбор*. Предвиђено је да се директор бира конкурсом на рок од четири године. Бира га и разрешава Управни одбор на предлог Научног већа „уз претходно прибављено мишљење Министарства“. У Управном одбору било је осам чланова: четири члана Управног одбора бирало је Научно веће а четири члана именовано је оснивач.⁶ Према важећем *Закону о научноистраживачкој делатности* из 2005. године органи управе Института су, такође, *Управни одбор и директор*. За разлику од Закона из 1993. године, којим је предвиђено осам чланова у Управном одбору, сада је прописано да их има седам. Оснивач Института, то јест Влада, обезбедила је већину приликом одлучивања јер је именovala председника и три члана, док је преостала три члана бирало Научно веће Института.

Управу Института најбоље су представљали њени управници (директори). Сваки од досадашњих осам управника или директора утиснуо је лични печат у досадашњи рад установе. Виктор Новак (1947–1954) организовао је научноистраживачки рад, покренуо је три основне едиције Института: *Историјски часопис*, *Посебна издања* и *Грађа* (*Miscellanea*). Иницирао је одржавање пленарних седница (тада петком)

⁶ Исто.

на којима је од 1948. до 1953. године прочитано око 170 реферата. Успоставио је сарадњу са другим историјским институтима, друштвима и академијама у Југославији.⁷ Илија Синдик (1954–1958) подстицао је сараднике Института на рад на докторским тезама и уопште истраживачки рад младих сарадника и подржао је пројекат израде историје Србије 1903–1918. године.⁸ Мита Костић (1958–1961) такође се истицао предусретљивим односом према младим сарадницима Института.⁹ Јорјо Тадић (1961–1969) као председник Друштва историчара Југославије и члан Националног комитета за историјске науке допринео је повезивању Института са иностраним установама и историчарима.¹⁰ Даница Милић (1973–1987) развила је издавачку делатност Института и покренула међународне пројекте. Славенко Терзић (1987–2002) организовао је велике међународне научне скупове и подмладио научни кадар Института. Тибор Живковић (2002–2010) поново је развио издавачку делатност и у већем броју примио сараднике других струка (археологе, класичне филологе и историчаре уметности). Садашњи директор Срђан Рудић (2010) још више је развио издавачку делатност, проширио међународну сарадњу и развио организацију домаћих и међународних научних скупова.

У периоду конституисања Историјског института 1947–1948. године установљена је мрежа научно-стручног особља која је дефинисана на неколико нивоа. У почетку је тај прилично велики број ангажованих лица био неопходан да би се једној установи научно-истраживачког карактера обезбедила широка основа и подршка. Првих неколико година није било већих промена у саставу дела научно-стручног особља које су чинили академици док је међу сталним члановима Института било све више асистената.¹¹ Већ током шездесетих

⁷ Мало је познато да је први управник Института требало да буде Георгије Острогорски. Комитет за научне установе је чак издао акт (563/47) о његовом постављењу за директора Института, али је „на основу усмених предлога који су Комитету поднети“, на крају постављен Виктор Новак (Одлука Комитета за научне установе, Универзитет и високе школе 15. јула 1947. године бр. 1155, Архива Историјског института).

⁸ В. Стојанчевић, *Др Илија Синдик као управник Института и човек*, Историјски часопис VIII (1958) 356–359.

⁹ Д. Милић, *Академик Мита Костић (1886–1980)*, Историјски часопис XXVIII (1981) 207–209.

¹⁰ Д. Ђорђевић, *Ожљивици и опомене*, трећа књига, Београд 2000, 73; Т. Поповић, *Јорјо Тадић (1899–1969)*, Историјски часопис XVIII (1971) 8–11.

¹¹ Даница Миљковић (Милић), Глигор Станојевић, Љиљана Алексић, Владимир Стојанчевић, Андрија Штајгенберг (Раденић) и Никола Сотировски.

година прошлог века започет је и процес који ће обележити историју установе: сталне промене у саставу сарадника. Они су често после неког времена проведеног у Институту, одлазили на факултете, стране универзитете или у друге установе.¹² Оваква политика у вези са стручним кадром утицала је на динамику рада, али је такође понекад онемогућавала вођење стабилне научно-истраживачке политике.¹³ На одлив институтског кадра утицало је вероватно и то што је Историјски институт, у поређењу с другим историјским институтима, имао ширу базу асистената или већ оформљених стручњака за епохе од средњег века до савременог доба. У њему су стасавали медиевисти, османисти и историчари који су се бавили прошлешћу модерне Србије и Балкана. Самим тим је било и очекивано да Институт буде један од важних извора стручњака за попуњавање факултетских катедри. На другој страни, шездесетих и седамдесетих година у чланство Института примљени су сарадници од којих су многи у њему провели цео или већи део свог радног века.¹⁴ Сличан процес одвијао се и током осамдесетих година.¹⁵ У последњој деценији 20. века, у време ратова и распада Југославије у Институту се, и поред отежаних услова за пријем нових сарадника, десила смена генерација. Уместо некадашњих асистената, млади сарадници се примају у звања истраживача приправника или као стипендисти Министарства за науку и

¹² То је био случај с неким члановима Института који су прешли на Филозофски факултет као што су Сима Ћирковић (1955–1957), Јованка Калић-Мијушковић (1958–1962), Милош Благојевић (1962–1972). Десетак година (1958–1969) у Институту је сарађивао Димитрије Ђорђевић који је потом прешао у Балканолошки институт САНУ, а одатле на Универзитет у Санта Барбари.

¹³ С. Терзић, *Историјски институт*, Енциклопедија српске историографије, Београд 1997, 140–141.

¹⁴ Милорад Радевић, Тома Поповић, Душан Синдик (1962), Радмила Тричковић, Душанка (Шопова, Лукач) Бојанић (1963), Гордана Томовић (1969), Аница Лолић у библиотеци и Милица Николић, стручни сарадник (1971). Следећих година у асистентска звања примљени су Марија Јанковић, Љубинка Трговчевић, Војин Дабић (1972), Ружа Ћук и Славенко Терзић (1974), Ненад Фејић (1978), Ненад Урић, Миодраг Петровић (1979). Седамдесетих година у Институту су Милица Николић (1971–1989), Љубица Ристић (1975–1980) и на кратко Огњен Пређа (1972–1978).

¹⁵ Примљени су Даница Милојевић (1980), Марко Јачов и Момчило Стојаковић (1982), Бојана Катић (1983), Србобран Милојевић (1986), Божица Младеновић, Петар Крестић, као и др Марица Маловић-Ђукић (1988). Међу асистентима који су неколико година провели у Институту су Душан Багаковић (1983–1992), Војислав Павловић (1985–1987), Никола Самарцић (1985–1990). Из Народне библиотеке у Институт је прешла Бисерка Рајчић (1980).

технологију.¹⁶ Они су касније засновали радни однос у Институту. Ангажовани су и спољни сарадници Института.¹⁷

После 2000. године из Института на факултете одлази десетак сарадника. Неки од њих су наставили да учествују у пројектима Института, а неки су се вратили у пуно чланство. У првој деценији овог века примљени су нови стипендисти и истраживачи.¹⁸

Научноистраживачки рад Института одвијао се на два колосека: *колективни* и *индивидуални* рад. Први колективни научни задатак Института било је прикупљање архивске грађе за учешће Срба у револуционарним збивањима 1848/49. године. Потом је иницирана израда атласа и топономастичког речника југословенских земаља. У тај пројекат Института, преко међуакадемијског одбора укључили су се и представници других југословенских академија (ЈАЗУ и Словенске академије наука). Сарадници Института били су задужени за прикупљање извора за историју средњовековне Србије, ради чега су предузимали теренска истраживања.¹⁹ Идеја о критичком издању извора за средњовековну

¹⁶ Срђан Катић (1990), Ема Миљковић (1990), Мирјана Марковић-Маринковић (1991). Наредне године из Сарајева су дошли Ђуро Тошић и Томислав Краљачић. Као истраживачи приправници примљени су Душан Спасић, Милић Милићевић и Владимир Јовановић (1993), Тајјана Пешић (Катић) (1994), Александар Растовић (1994), Ана Столић (1995), Ранка Гашић (1995–1996), Срђан Рудић, Милош Ковић (1996–2000), Станоје Бојанин (1996–2010), Тибор Живковић (1997). Стипендисти Министарства за науку и технологију тих година били су Ранка Гашић (1994), Александра Вулетић (1996), Владета Петровић (1997), Биљана Вучетић (1998) и Исидора Точанац (1999).

¹⁷ Академици Десанка Ковачевић-Којић и Милорад Екмечић (1993. и 1994). На годину дана, а потом на три године примљен је Миленко Пекић (1994).

¹⁸ Александар Крстић, Драгић Живојиновић (2000), Недељко Радосављевић, Радомир Поповић, Биљана Марковић (2001), Небојша Порчић (2001–2006), који је прешао на факултет. Потребе појединих пројеката у систему пројектног финансирања утицале су да тих година буду примљени сарадници из других дисциплина, пре свега археологије, класичне филологије и историје уметности. У последњих десетак година нови чланови Института су: Ирена Цвијановић, Драгана Кунчер, Дејан Булић, Александра Фостиков, Драгана Амедоски (2002), Ненад Миленовић (2003), Гордана Гарић, Урош Татић, Јована Шаљић, Милун Стијовић (2005), Дејан Црнчевић, Игор Стојић (2006), Јелена Илић, Невен Исаиловић (2007), Александар Узелац (2010), Милан Кутлешкић, Биљана Стојић, Ирена Ћировић (2011), Јована Блажић, Александар Јаковљевић (2012), Василије Драгосављевић (2013), Јелена (Поповић) Глушац, Нино Делић, Милош Ивановић и Ивана Коматина (2014).

¹⁹ Најистрајнији на том послу били су Гавро Шкриванић и Гордана Томовић.

историју српског народа – *Српском дипломатару* јавила се још почетком 20. века. Иако је највећи део посла према зацртаном плану био завршен већ средином шездесетих, израда регистара и додатна истраживања у ризници Хиландара утицали су на то да је Дипломатар публикован тек 2011. године.

Други вид организације научног рада је *индивидуални*. Пошто је у Институту проучавана прошлост српског народа од средњег до двадесетог века, истраживачки рад организован је по *секцијама*. На почетку су установљене *Античка секција*, *Секција за проучавање историје средњег века и помоћних историјских наука*, *Секција за 16, 17. и 18. век*, *Секција за 19. и 20. век* и *Секција за историју НОП-а и НОБ-а*. Оснивањем Института за савремену историју (1958) и Института за историју радничког покрета (1965, данашњи Институт за новију историју Србије), престала је потреба да се у Институту проучава прошлост после 1918. године. Званично, рад по секцијама је укинут 1954. године. Осамостаљењем Института шездесетих година установљавају се *одсеци* као вид организације научног рада: *Одсек за историју средњег века*, *Одсек за историју српског народа од 15. до краја 18. века*, *Одсек за историју Србије и српског народа од краја 18. века до 1918. године*, *Одсек за историју српског народа после 1918. године* и *Одсек за историјску географију*.²⁰ Ова подела задржала се и седамдесетих година. Од 1978. године научноистраживачки рад одвија се поново у оквиру секција: *Секције средњег века*, *Секције за историју од краја 15. до краја 18. века*, *Секције за историју 19. и 20. века* и *Секције за историјску географију*. Од 1985. године у Институту су постојале три Секције: *за средњи век*, *за историју од краја 15. до краја 18. века* и *за историју 19. и 20. века* и таква подела остала је на снази до 2002. године. Од тада научноистраживачки рад организован је према пројектима.

После доношења *Закона о научноистраживачкој делатности* 2005. године, у области основних истраживања за период 2006–2010. године Институт је конкурисао са пет пројеката: *Српске земље у раном средњем веку* (руководилац Тибор Живковић), *Привредни друштвени и културни развој српских земаља средњег века* (Ђура Тошић), *Србија и медитерански свет у средњем веку* (Ружа Ћук), *Српско друштво од друге половине 17. века до краја Првог светског рата. Постојаност и промене* (Петар Крестић) и *Између европских узора и стереотипа: српска национална интеграција 1804–1918* (Славенко Терзић). После конкурса

²⁰ Статут Историјског института 28. децембра 1965 (Архива Историјског института).

расписаног 2009. године за пројектни циклус 2010–2015. године, који је продужаван до ове године, надлежно министарство за науку финансира четири пројекта Института: *Етногенеза Срба у средњем веку: упоредна анализа историјско-културног наслеђа, генетичког материјала и предмета материјалне културе са аспекта аналитичке хемије* (руководилац Тибор Живковић до 2012. а потом Ирена Цвијановић), *Средњовековне српске земље (13–15. век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ђуро Тошић), *Од универзалних царстава ка националним државама. Друштвене и политичке промене у Србији и на Балкану* (Петар Крестић) и *Европа и Срби (1804–1918): подстицаји и искушења европске модерне* (Славенко Терзић).

У погледу научне продукције темељ континуитета рада установе су његове периодичне публикације *Историјски часопис* и *Мешовита грађа (Miscellanea)*, које излазе од 1948, односно 1956. године. *Историјски часопис* је најстарија научно-историографска публикација на нашим просторима после Другог светског рата. У исто време сматра се наследником традиција међуратног *Југословенског историјског часописа*. У погледу структуре, *Историјски часопис* је прошао кроз различите фазе прилагођавајући се научноистраживачким захтевима времена који су се мењали у протеклих седамдесет година (међународна редакција, радови на страним језицима). Ипак, и данас после 65 бројева радови у њему одржавају дисциплинарно широко засновано подручје истраживања, анализа и интерпретација политичке, економске, културне историје од раног средњег века до прве половине 20. века. Друга периодична публикација, *Мешовита грађа (Miscellanea)* изашла је у 37 бројева (с прекидом током 90-их година због недостатка средстава).

Осим периодике у Институту су покренуте следеће серије издања: *Посебна издања, Грађа, Зборник за источњачку историјску и књижевну грађу, Зборник радова, Југословенске земље у XIX веку, Југословенске земље у XX веку, Заједничка издања, Издања у сарадњи са иностраним научним институцијама, Издања изван серија*. Потом су уведене нове серије: *Извори за српску историју, Studia Historica Collecta, Студије*.²¹

У издањима Института до краја 2016. године објављено је 65 бројева *Историјског часописа*, 37 књига *Грађа/Мешовите грађе (Miscellanea)*, 151 наслов монографских публикација и приређене изворне грађе, 33 књиге зборника радова и пет монографских издања у сарадњи

²¹ Сва издања у оквиру појединих серија видети на <http://www.iib.ac.rs/srp/izdavastvo.htm>

са иностраним научним институцијама и десет монографских издања изван серија.

Научне трибине биле су један од препознатљивих видова научног рада у Институту. Трибине су одржаване од 1948. до 1960. и од 1972. до 2010. године.²² Настале су у првој години рада Института када су на „пленарним заседањима“ на којима су присуствовали сви чланови Института, али су и на седницама секција одржавана предавања. Најчешће су сарадници Института на њима излагали резултате научних истраживања. Трибине су одржаване у два годишња циклуса, четвртом у подне. Осим сарадника Института на њима су учествовале колеге из земље, најчешће са Одељења за историју Филозофског факултета, и из иностранства. Вредно помена је да су на трибини Института предавања држала велика имена европске историографије. Тако је Фернан Бродел 1958. године одржао два предавања: „Револуција цена у XVI веку“ и „Историја и друштвене науке“, а Жежи Тополски, познати стручњак на пољу историјске методологије, одржао је крајем 1988. године предавање „Парадокси историјске истине“. До данас је одржано 1.065 научних трибина.

Међународна сарадња се спроводила у неколико праваца: кроз размену коју Библиотека има са преко 60 установа у иностранству, научном комуникацијом на међународним научним скуповима, истраживањем и усавршавањем сарадника у страним институцијама, пружањем гостопримства истраживачима и научницима из иностранства организацијом њихових предавања (најчешће на Научној трибини).

Институт је био домаћин великих националних и међународних научних скупова на којима су учествовали научници и стручњаци са свих континената. Они су постали готово традиционални у другој половини деведесетих година. Организовани самостално или у сарадњи с другим установама, били су добро испраћени у јавности.

Од оснивања Институт је пружао и велику помоћ истраживачима из иностранства (Бугарске, Грчке, Македоније, Турске, Русије, Немачке, Јапана) приликом истраживања тема којима се Институт бави. Последњих неколико година склопљени су и бројни међуинституционални уговори о сарадњи са научним установама из иностранства: Историјски институт Црне Горе у Подгорици (2011), Институт славјановедения Российской академији наук у Москви (2013), CEMAS – Università Degli Studi di Roma La Sapienza’s Centro di ricerca Cooperazione con l’Eurasia, il Mediterraneo e l’Africa sub-sahariana“ у Риму (2014), Институт историји им. Ш.

²² С. Терзић, *О научној трибини Историјског института*, Историјски часопис XL–XLI (1993–1994) 371–372.

Марджани Академии наук Татарстана, Казањ (2015), The „George Barițiu“ Institute of History in Cluj Napoca у Клују (2015) и Център за медиевистични изследования Великотърновски Университет С. Кирил и Методий, Исторически факултет, у Великом Трнову (2016).

Библиотека Историјског института једна је од најбоље опремљених библиотека у Републици Србији за проучавање националне историје од средњег века до 1918. године. Библиотека је настајала и развијала се упоредо са Институтом. Основу богатог библиотечког фонда чиниле су личне библиотеке Станоја Станојевића и Јована Томића које је за потребе Института од власника откупио Комитет за научне установе, Универзитет и високе школе. Пажња је посвећена комплетирању старијих часописа и набавци нових. Први број *Историјског часописа* у размену је послат на 19 адреса у Југославији и на 35 адреса у иностранство. Заузврат, Библиотека је добијала комплете часописа. Библиотека је свој књижни фонд обогаћивала куповином, разменом и завештањима.²³ Данас Библиотека има преко 65.000 библиотечких јединица од чега 45.500 наслова у ауторском каталогу, око 19.000 свезака часописа и новина, односно 470 наслова домаћих часописа и новина и 301 наслов страних часописа.²⁴

У оквиру и надлежности Историјског института у протеклих седамдесет година налазила су се два архива: *Архив Историјског института (САН, САНУ) (1950–2002)* и *Архив Историјског института САН у Сремским Карловцима (1949–1961)*. Архив је у документима о унутрашњој организацији Института третиран као стручна служба или организациона јединица. Архив Историјског института угашен је 25. јуна 2002. године када је архивска грађа предата на чување Архиву САНУ у Београду.

Историјски институт данас има педесет сарадника: четрдесет два истраживача, једног стручног сарадника, две библиотекарке и пет сарадника у администрацији.²⁵ Институтом управљају *Управни одбор* и *директор*. Директор Срђан Рудић је на тој дужности од 2010. године. Од

²³ У оквиру Библиотеке постоје посебни легати које су завештали некадашњи сарадници Института: Вељан Атанасовски, Тома Поповић, Андрија Раденић и Радмила Тричковић. Посебне целине су легат Саве Косановића, и такозвана Мађарска збирка са 159 наслова књига.

²⁴ Библиотеку су уредили и у њој радили Првош Сланкаменац а потом Божена Конечни, Олга Кашиковић, Јелена Максин (1971–1979), Бисерка Рајчић (1980–1989), Маша Милорадовић (1997–2003), Јелена Крцавац (2002–2003) и Гордана Гарић (2005–2010). Њоме је управљала Аница Лолић (1971–1997) а данас Славица Мереник (библиотекарка од 1989). Од 2003. године ради и Милица Јованчићевић.

²⁵ Структура сарадника на <http://www.iib.ac.rs/>.

четрдесет два истраживача њих тридесет су доктори наука, а један је магистар, при чему су у научном звању научних саветника три члана Института, виших научних сарадника је пет, научних сарадника седамнаест и исто толико истраживача сарадника, као и један стручни сарадник.

У времену огромних друштвених промена које су се последњих деценија догодиле на глобалном плану (неолибералне стратегије управљања, корпоративне политике, постепени нестанак социјалне државе, императив тржишта и „одрживог развоја“ као јединог могућег модела друштвено-економских односа, вртоглави развој информационих технологија и појединих природних наука) место и улога друштвених и хуманистичких дисциплина, па самим тим и историје, доведени су у питање. Њихово систематско потискивање, обезвређивање и занемаривање је опште место владајућих управљачких политика које, како видимо, имају своје заступнике и у Србији. Прилике у Србији су утолико сложеније што се она због грађанских ратова, политике великих сила, међународних санкција, бомбардовања и уништене привреде услед лоше приватизације државних предузећа појављује као „каснопридошла“ у већ промењеном свету. Ако на страну оставимо тај општи контекст који треба имати на уму, важно је истаћи и то да су закони и прописи донети у последњих петнаест година били прилично рестриктивни према друштвеним и хуманистичким наукама. Нападно и упорно се настоји да се пронађе „чаробна формула“ („P“, „M“) којом ће се на исти начин мерити резултати у хуманистичким и природним наукама. Честа промена правила вредновања научних резултата последњих година, те њихова произвољна тумачења, онемогућавају дугорочно планирање научних истраживања и пројеката. Због тога су напредовање и егзистенција научника угрожени. Ипак, укупни резултат седамдесетогодишњег рада Историјског института је, без лажне скромности, импресиван. Бројна научна достигнућа сврставају Историјски институт у водеће научне установе у Републици Србији. С постигнутим резултатима као сигурним ослонцем, Институт је спокојно загладан у неизвесну будућност.